

ÖNSÖZ

Türkiye Göç Araştırmalarında Alternatif Yaklaşımlar

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelen uluslararası göç olgusunun aktörleri olan göçmenler, mülteciler, sığınmacılar ve onların çocukları küreselleşme süreçlerinden hem etkilendiler hem de bu süreçleri çok yakından etkilediler. Küresel kapitalizmin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu kitlelerin oluşturdukları toplumsal, siyasal, etnik, kültürel ve dinsel kimliklerin tanımlanması amacıyla birbirinden farklı bazı epistemolojik önermeler ileri sürüldü. Bu grupları tanımlamak amacıyla ‘ulusaşırı alan’, ‘diasporik alan’ ve ‘devlet aşırı alan’ gibi bazı farklı kavramlar türetildi. Alejandro Portes (1995) ve Linda Basch (1994) gibi sosyologlar, ‘ulusaşırı alan’ kavramını tercih ederken James Clifford (1997), Steven Vertovec (1997) gibi antropologlar ise ‘diyaspora’ kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu tür kavramların kullanımı, içinde bulunduğunuz sosyal bilim disiplininin temel aldığı analiz biriminin niteliğiyle yakından bağlantılıdır. Sosyolojinin analiz birimi öncelikli olarak toplum ise, ‘ulusaşırı alan’ kavramının neden tercih edildiği daha kolay anlaşılabilir. Öte yandan, temel analiz birimi insan olan sosyal antropoloji veya kültürel antropoloji disiplini içinden değerlendirmeler yapılıyorsa, kültürel üretim, kimlik,

anavatana dönme isteği, ‘gurbet’, ‘sıla’ gibi olguların altını çizen ‘diasporik alan’ kavramının kullanımı da meşru görülebilir. Sosyoloji veya antropoloji değil de siyaset bilimiye içinde bulunduğumuz disiplin eğer, siyaset biliminin analiz birimi devlet ve ilgili siyasal kurumlar olduğundan Thomas Faist tarafından üretilen ‘devlet dışı alan’ kavramının kullanımı da söz konusu olabilir. Elinizdeki kitapta yer alan makaleler farklı disiplinlerden ve çoğunlukla da disiplinlerarası olduklarından bu kavramların sıkça kullanıldığına tanık olacaksınız.

Bu noktada yukarıda sıkça kullandığımız ‘alan’ kavramına ilişkin çok kısaca bir değerlendirme yapmakta fayda olduğunu düşünüyoruz. Kimilerince “üçüncü alan” (Bhabha 1990, 1994; Featherstone 1990), “rizomatik alan” (Deleuze ve Guattari 1987) ve “diasporik alan” (Brah 1996; Kaya 2000, 2001) şeklinde de nitelendirilen uluslararası alanlar, ulus devletlerin sınırlarını aşan bir düzlemde ortaya çıkan ve süreklilik arz eden toplumsal ağları ve ilişkilerin bütününe ifade eder. “Alan” (*space*), ontolojik açıdan bakıldığında önceden verili ve değişmeyen sınırlara sahip bir anlatıyı ifade etmez. Bu bağlamda “alan” ile “mekân” kavramları arasında önemli bir farkın olduğuna işaret etmek gerekmektedir. “Alan”, hem maddi hem de söylemsel düzlemde ortaya çıkan davranış, eylem, tutum, sözler ile birlikte üzerinde yaşadığımız coğrafyayı ve mekânı içine alır. “Mekân” ise sadece maddi olan coğrafyayı ve yeri ifade eder. Bir örnek vermek gerekirse, harita üzerinde gösterilen bir nokta “mekân”ı ifade eder. Ancak “alan” ise, söz konusu maddi mekânın ötesinde haritada görülmeyen özneler, aileler, kurumlar, işletmeler, ağlar, imajlar, figürler, diller, sesler, söylemler, sanatlar, ritüeller ve semboller arasındaki tüm gerçek ve sembolik nitelikte olabilecek sosyal, kültürel, iktisadi ve siyasal ilişkilerin bütününe kapsar. Diğer bir deyişle, “mekân” ontolojik olarak önceden vardır, ancak “alan” özneler tarafından inşa edilir ve zaman içerisinde değişime uğrar. Hiç şüphe yok ki, “alan” kavramının bu denli karmaşık ve dinamik bir içerik kazanmasının en önemli nedenlerinden biri küreselleşme olgusudur. Daha da belirginleştirmek gerekirse, bugünkü şekliyle küreselleşme olgusunu var kılan hızlı iletişim ve

ulaşım teknolojileri (Virilio 1999), “alanların”, yerel ulus devlet sınırlarını aşarak ulusaşırı bir nitelik kazanmalarına olanak sağlamaktadır.

Her ne kadar, farklı disiplinlerden hareketle farklı kavramsallaştırmalara gidilmişe de, modern zamanların uluslararası göçmenlerini ve onların çocuklarını tanımlamak için kullanılan bu üç kavramın önemli ortak yanları vardır. Kavramların her biri, göç edilen ülkede, anavatanından uzakta, diasporada yaşayan insanları, küresel kapitalizmin kurbanı olan pasif bireyler olarak değil, kendi kaderlerini tayin eden aktif özneler olarak değerlendirir. Buna göre, sözgelimi Almanya’da veya Fransa’da yaşayan Türkiye kökenli kitleler, ne Alman ve Türk kültürü arasında kalmış ‘dejenere’ olmuş insanlar ne de ‘otantik’ kültürlerine bağlı egzotik bireyler olarak algılanamazlar. Bu farklı epistemolojik kavramsallaştırmaların ortak bir şekilde altını çizdikleri asıl nokta, ‘kimlik sorunu’ diye tanımlanan konunun kültürel mirasla ilgili olmadığı, aksine siyaset ve toplumsal değişim ile doğrudan ilgili olduğudur. Her üç epistemolojik önerme, uluslararası göçle ortaya çıkan ulusaşırı alanların kendilerine özgü dinamik alanlar olduğu savını ileri sürerler. Bu nedenle, bu alanda ortaya çıkan siyasal, toplumsal, etnik, kültürel ve dinsel kimlikler kendilerine özgü süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkarlar. Öyleyse, bu alanı tam olarak anlayabilmek ve anlatabilmek için yeni bilimsel yatırımlara ve çalışmalara ihtiyaç vardır. Elinizdeki bu çalışma, bu alanda ve özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerine yönelik gerçekteşen Türkiye kökenli göçün ortaya çıkardığı ulusaşırı alanlarda var olan bilimsel eksikliğin giderilmesi yönünde getirdiği önemli katkı açısından oldukça anlamlıdır.

Öte yandan, ulusaşırı alan, diaspora ve devletaşırı alan gibi kavramların son yıllarda göç çalışmalarında yoğunluklu olarak kullanılmaya başlaması paradigmatik bir dönüşüme de işaret etmektedir hiç şüphesiz. 20. yüzyıl göç çalışmalarında kullanılan temel paradigmalara kısaca gözden geçirilecek olursa bu dönüşümün niteliği hakkında fakir sahibi olunabilir. Uluslararası göçte günümüze değin en çok kullanılan paradigma “çekici ve itici faktörler” (*pull-push factors*) paradigmasıdır. Bu paradigma, geride bırakılan anavatanın, göçmenlerin

iktisadi, siyasal ve kültürel alanlardaki istek ve arzularına cevap vermekte yetersiz olduğunu, buna karşın, göç edilen ülkenin ise, bu alanlarda çekici bir nitelik sergilediğine işaret eder. Dolayısıyla, uluslararası göçün ardındaki temel neden geride bırakılan ülkenin iticiliği ve göç edilen ülkenin çekiciliğinden kaynaklanan yapısal nedenlerdir. Bu yaklaşımın ardından, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren yaygınlık kazanan bir diğer paradigma ise Marxist *kalkınma* anlayışıdır. Kalkınma paradigması, uluslararası göçü kapitalist yayılmacılığın bir türevi olarak açıklama eğilimindedir. Buna göre, görece kalkınmamış ve/veya az kalkınmış bölgelerden kapitalist merkezlere doğru göçün yaşanması kaçınılmazdır. Bu durum, küresel kapitalizmin doğası gereğidir. Öte yandan son yıllarda yaygınlık kazanan diğer bir üçüncü yaklaşım ise, *ulusaşırı alan* paradigmasıdır. Bu tür bir yaklaşım, kendinden önce gelen diğer iki yaklaşım gibi, göçmenlik durumunu değişmeyen bir statü olarak değerlendirmez ve göçmenlik halini tözselleştirmez. Böyle bir anlayış yerine, ulusaşırı sosyal alanlar paradigması, göçle birlikte ortaya çıkan toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin sözkonusu ülkelerin sınırları ötesinde/arasında ulusaşırı bir dinamik alanın yaratıldığını iddia eder. Böyle bir yaklaşım, göçü sadece yapısal bir olgu olarak değil, aynı zamanda yapı içerisinde yer alan bireylerin (göçmenlerin) kendi rasyonel tercihleriyle ve öznellikleriyle şekillenen bir olgu olduğunu bize hatırlatır. Buna göre göçmenler, indirgemeci bir yaklaşımla sömürgeciliğin, kapitalizmin ya da endüstrileşmenin edilgen kurbanları şeklinde değil, göç sürecinin karar alıcı, etken sosyal aşanları olarak değerlendirilmelidirler.

Elinizdeki bu çalışma, Türkiye ile Batı Avrupa ülkeleri arasında yaşanan yaklaşık kırk yıllık göç deneyiminin ardından ortaya çıkan bu ulusaşırı düzlemin siyasal, toplumsal, iktisadi, kültürel, dinsel ve etnik açıdan ayrıntılı bir analizini yapmaktadır. Bu ulusaşırı alanın öznelere olan ve Türkiye'de genel olarak 'Almanca', Batı'da ise 'yabancı' olarak önyargılı bir şekilde tanımlanan insanlar, her iki ülke sınırlarını aşan siyasal, toplumsal, iktisadi ve kültürel pek çok oluşum gerçekleştirmişlerdir. Bizler, bu insanların ortaya çıkardıkları söz konusu sınıraşan

oluşumlara zaman zaman tanık olmaktadır. Bazen gazetelerde övgü dolu başlıklarla onların Avrupa’da artık ‘Türk patronlar’ olduğunu görürüz; bazen Türkiye’de kimilerince rol model olarak algılanan medyatik pop starlarının Almanya doğumlu olduklarını işitiriz; bazen haftada iki gün için Türkiye üniversitelerinde ders vermeye gelen ve Batı Avrupa ülkelerinde sürekli ikâmet eden Türk profesörlerini duyarız; bazen Almanya’daki veya Hollanda’daki Alevi derneklerinin çalışmalarından haberdar oluruz; ve bazen Milli Görüş örgütünün seçim zamanında binlerce insanı oy kullandırmak amacıyla uçaklarla Türk havalimanlarına taşıdığına şahit oluruz. Bütün bu gelişmeler, Türkiye ile Batı arasında ortaya çıkan uluslararası alanlarda cereyan etmektedirler. Bu uluslararası alanlar, ne sadece Türkiye’den ne de sadece Almanya’dan, Fransa’dan, Hollanda’dan, Belçika’dan, Kanada’dan ve benzeri yerlerden bakmakla tam olarak algılanabilir. ‘Üçüncü alan’ kategorisine girebilecek bu alanları algılamak, anlamak ve anlatabilmek için bu alanın içinde bilimsel çalışmalar yapmak kaçınılmazdır.

Uluslararası göç, “merkez-yarı çevre-çevre” şeklindeki dünya sistemleri teorisi gibi makro ölçekli bir yaklaşımla açıklanmak yerine, göçmenlerin göç sürecinde geliştirdikleri sosyal, siyasal, ekonomik ve ticari ağların ışığında mikro düzlemlerde çalışılmalıdır. Batı’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin ve onların çocuklarının, kısacası “Euro-Türkler” şeklinde nitelenebilecek özneler açısından bakıldığında Batı (Avrupa) ile Türkiye’nin pek çok açıdan iç içe geçtiğini söylemek mümkündür. Söz konusu Batı (Avrupa)-Türkiye uluslararası alanlarında ortaya çıkan siyasal, iktisadi ve kültürel gelişmeler, bu alanların öznelerini etkilemekle birlikte, aynı zamanda her iki coğrafyanın yerleşik halklarını da yakından etkilemektedir.

Küreselleşmenin sunduğu olanaklardan yararlanan Euro-Türkler, gerek anavatanda ve gerek diasporada yaşayan diğer Türkiye kökenli insanlarla uluslararası bağlar oluştururlar. Böylece, Türkiyeli azınlıklar ile Batılı ulus devletler arasında var olan ve kaçınılmaz olduğu düşünölen ‘eşit olmayanların ilişkisi’ bir anlamda kırılmaya uğrar ve belli ölçüde sona erer. Çünkü, Türkiyeli azınlıklar, kendi türdeşi grup-

larla kurdukları yeni ulusaşırı bağlar sayesinde, Batılı ulus devletlerin baskıcı ulusal hegemonyasından kısmen kendilerini kurtarabilmektedirler. Diasporik özneler, oluşturdukları karşı kültürler, hayali cemaatler ve sembolik aidiyetler yardımıyla, bir anlamda, farklı bireyselleşme ve kimlik oluşum süreçlerini yaşayabilirler. Küreselleşme rüzgârları ile hız kazanan ulusaşırı kimlik, öyle görünüyor ki, günümüzde etnik azınlıkların daha önceden izledikleri göçmen ve azınlık stratejilerinin yerini almakta ya da onlarla birlikte uygulanmaktadır. James Cliford'un belirttiği gibi, anavatan ile kurulan ulusaşırı iletişim ve ulaşım ağları göçmenlerin içinde bulunduğu ülkenin siyasal ve yasal sistemine karşı olan itaatini çözer niteliktedir. Sözelimi, Avrupa'da yaşayan diğer Türk topluluklarıyla iletişim kurmak, evrensel bir din olan İslâm dinine entegre olmak ve anavatan ile ilişkileri derinleştirmek, diasporadaki Türklere tabi oldukları ulus devletin kendileri üzerinde kurmuş olduğu hegemonyayı bir şekilde kırma şansı verir.

İster ulusaşırı, ister diasporik veya isterseniz devletaşırı alanlar olarak adlandıracağımız sözkonusu bu modern oluşumlar, küreselleşme sürecinin bir ürünü olup, küreselleşme araçlarıyla ifade edilirler. Türk TV kanallarının, gazetelerinin, video kasetlerinin ve müzik kasetlerinin kolaylıkla erişilebildiği, İstanbul'a ucuz haftasonu alışveriş turlarının düzenlendiği ve Türkiye'nin pek çok noktasına sürekli ucuz charter uçuşlarının yapıldığı özellikle Batı Avrupa metropollerinde, yani başka bir bağlam ve oluşum içinde, Türkiye'yi sürekli olarak yaşamak ve yaşatmak mümkün. Bir başka deyişle, anavatandan uzakta anavatanın bir benzerini kendine özgü bir oluşum içinde sembolik olarak da olsa kurmak mümkün. Ancak bu yeni oluşum, anavatanın aynadaki yansıması gibi değildir. Söz konusu oluşum, anavatanın din ve etnisite gibi bazı kültürel özelliklerinin tözselleştirildiği, öte yandan dil, semboller, edebiyat ve müzik gibi diğer bazı yanlarının ise içinde yaşanan çoğunluk kültürüne referansla kültürel bir tercüme sürecine tâbi olacak şekilde değiştirildiği bir oluşumdur. Bu çalışmaya katkıda bulunan arkadaşlarımız, Euro-Türklerin ortaya çıkardıkları bu yeni siyasal, toplumsal, kültürel, dinsel ve iktisadi oluşumları başarılı bir şe-

kilde bize aktarmaktadırlar. Öyle anlaşılıyor ki, günümüzün Euro-Türkleri, kendilerine daha önceden yapılan ‘Almancı’ ve/veya ‘Yabancı’ gibi önyargılı yakıştırmaların çok ötesinde bir tablo sergilemektedirler. Bugünün Euro-Türkleri, artık, anavatana geri dönüş düşleri taşıyan, maruz kaldıkları her türlü ayrımcılık karşısında edilgen davranan, demokratik siyasal katılımı gerçekleştirmeyen, kamusal alanda kendini ifade edemeyen madun insanlar olmaktan çok uzaktadırlar. Onlar bundan böyle yerel ve federal parlamentolara ve hatta Avrupa Parlamentosuna temsilciler göndermekte, içinde buldukları ülkelere kültür, edebiyat ve sanat hayatına etkide bulunmakta, ve iktisadi açıdan söz konusu ülke ekonomilerine önemli katma değer sağlamaktadırlar.

Ulusaşırı alan çalışmalarından yola çıkarak ulusal düzeyde varlık gösteren aidiyet kurgusunun da değişmesi gerektiğini yönünde bir takım çıkarımlara da ulaşmak mümkündür. Almanya, Fransa, Belçika ve İsveç örneklerinde olduğu gibi, ortaya çıkan yeni ulusaşırı alanlar ve bu alanların öznelere, bugüne değin kültürel ve etnik kriterlerle tanımlanan dışlayıcı ulusal aidiyet ilkesinin değiştirilmesi gerektiğini bizlere anımsatmaktadır. Buna göre, günümüzün devletler sistemi içinde daha demokratik, katılımcı, eşitlikçi ve özgürlükçü yurttaşlık rejimlerine geçilmesi yönündeki tartışmalar gündeme taşınmalıdır. Göçmenler için çifte-yurttaşlık, çoğul yurttaşlık, çokkültürlü yurttaşlık, ulusötesi yurttaşlık, diasporik yurttaşlık ve kozmopolitan yurttaşlık gibi siyasal kimliklerin teorik düzeyde olduğu kadar uygulama düzeyinde de tartışılması gerekmektedir.

ÇALIşMANIN KAPSAMI

Bu derleme içerisinde yer alan metinlerin tamamı Ocak ve Aralık 2003 tarihlerinde İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Uygulama Merkezi bünyesinde düzenlenen iki uluslararası konferansta sunulan bildirimlerden oluşmaktadır. Bildiriler disiplinlerarası bir nitelik taşıyıp siyaset bilimi, iktisat, sosyoloji, antropoloji, uluslararası ilişkiler, kültürel çalışmalar ve demografi gibi disiplinlerin oluşturduğu ortak alan-

da kaleme alınmıştır. Çalışma dört farklı bölümden oluşmaktadır. “Uluslararası Göç Süreçleri ve Güvenlik Tartışmaları” adlı *Birinci Bölümde* yer alan makaleler, Türkiye kaynaklı uluslararası göçe ilişkin, tarihsel ve teorik bir arkaplan oluşturmayı hedefler. “Ulusaşırı Alanda Almanya-Türkleri” adlı *İkinci Bölüm* Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin ve onların çocuklarının geliştirdikleri yaşam alanlarını farklı boyutlarıyla ele almaktadır. Söz konusu bu ulusaşırı alanın siyaseti, ekonomisi, antropolojisi, sosyolojisi ve demografisi ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. “Diğer Ülkeler” adlı *Üçüncü Bölümde* Kanada, Fransa, İsveç, Belçika ve İngiltere gibi ülkelerde yaşayan Türkiye kökenlilerin siyasal, toplumsal ve iktisadi açıdan değişim süreçleri tartışılmaktadır. Son olarak “Madalyonun Diğer Yüzü Türkiye” başlıklı *Dördüncü Bölümde* ise Türkiye’de yaşayan AB yurttaşlarının karşılaştıkları sorunlara ilişkin bir değerlendirme sunmanın yanısıra iç göç ve transit göç gibi konuları tartışmayı amaçlamaktadır.

Bölüm 1, Uluslararası Göç Süreçleri ve Güvenlik Tartışmaları: Nermin Abadan-Unat’ın makalesi, Türkiye’den Avrupa’ya yönelen işçi göçünün 50’lerden günümüze değin geçirdiği evrelerin genel karakteristik özelliklerini anlatıyor. Türk dış göçünün ekonomik bilançosu, dış göçün toplumsal etkileri, göçmen işçi kadınlar, etnik işletmeler, ikinci ve üçüncü kuşağın sorunları, göç alan ülkelerin göç ve entegrasyon politikaları, ve Türkiye’nin göç politikaları, Almanya örneğinde detaylı biçimde inceleniyor. Bu bölümde Thomas Faist ise, 11 Eylül terör olaylarının özellikle Batılı ülkelerce uluslararası göçün ulusal güvenliği tehdit eden bir unsur olarak algılanmasına yol açtığını ifade etmektedir. Faist, 11 Eylül ve göç-güvenlik bağının oluşumu arasındaki ilişkiyi, üç temel önermeden oluşan bir çerçevede ele alıyor: Soğuk savaşın sona ermesiyle, uluslararası göçün belirsiz korkular için elverişli bir referans noktası olması; artan sınır kontrolleriyle devletlerin ulusaşırı hareketleri tehdit olarak algulamaları ve göçmenlerin entegrasyonu konusunda ortaya çıkan gereklilik. Bülent Diken’in çalışması, göç alanının dinamizmini, göçmen kültürlerin akışkanlığını, bu akışkanlığın yarattığı muğlaklığa göç politikalarının karşı çıkışını incelemektedir.

Diken, bu bağlamda çokkültürlü politikaların yerini tartışıyor ve çokkültürlü göç politikalarının aslında riskleri önceden önlemeye dayalı politikalar olmaları nedeniyle, politika ötesi olmaları gerektiğini vurguluyor. Birinci Bölümün son çalışmasında Riva Kastoryano, Türk milliyetçiliğinin ulusaşırı alana taşınması süreci ve yurtdışında yaşayan Türklerin ortaya çıkardıkları milliyetçi söylemlerin izdüşümlerini tartışmaktadır. Kastoryano, bu çerçevede, toprak unsurundan arındırılmış bir milliyetçiliğın aktörleri ile birlikte bu milliyetçiliğın nasıl oluşturulduğunu ve temsil edildiğini anlamaya çalışmaktadır.

Bölüm 2, Ulusaşırı Alanda Almanya-Türkleri: Rainer Münz, 1950-2000 arası Almanya’da nüfus gelişimi, yabancı işçi göçünün nüfus gelişimine etkisi, (çalışabilir yaştaki) Alman nüfusunun azalması ve nüfusun genel olarak yaşlanmasıyla ortaya çıkabilecek sorunlara karşı çözüm seçeneklerinin incelediğı çalışmasında, bunların arasında özellikle, yurttaşlık, mültecilik ve entegrasyon bağlamında Almanya göç politikasını tartışıyor. Elmar Hönekopp ise, Alman emek piyasasının yapısı ile birlikte bu yapı içerisinde göçmenlerin yerini milliyet, eğitim, vasıf, istihdam, yaş, cinsiyet gibi değişkenlere bağlı olarak ele almaktadır. Hönekopp, zengin istatistiki verilerle hem bugünün Almanyası’na ilişkin bölgesel ve ulusal değerlendirmeler yapmış, hem de gelecekte olası gelişmelerle ilgili projeksiyonlar sunmuştur. Gülay Toksöz, Almanya’nın nüfus ve istihdam yapısını analiz etmekle birlikte, bu yapının içinde göçmenlerin sosyo-ekonomik durumunu ve Almanya’nın göç politikalarını değerlendirmektedir. Toksöz, Almanya emek piyasasındaki son dönem arz ve talep eğrileri konusunda ayrıntılı bir değerlendirme yapmaktadır. Czarina Wilpert, Almanya örneğinde, emek piyasasında serbest çalışmanın yerini toplumsal cinsiyet ve göç perspektifinden anlamaya çalışmaktadır. Makalede, göçmen kadınların genel olarak emek piyasasında karşılaştığı engeller, kadınların kendi işlerini kurarken sahip oldukları motivasyonlar, karşılaştıkları fırsatlar, kendi işlerini kurma sürecinde sermaye ve diğer destek sistemlerine ulaşma biçimleri ve geliştirdikleri dayanışma mekanizmaları tartışılıyor.

Ursula Neumann ise, göçmenlerin ve azınlıkların çokdilliliğinde yatan potansiyelin bir kaynak olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Çalışmada, Alman eğitim sistemi bağlamında çokdilliliğin entegrasyon sürecine olumlu katkısı tartışılıyor. Bu katkıyı azami hale getirmek için Alman-Türk eğitim sistemleri içerisinde işbirliğinin hangi noktalarda ve ne şekilde gerçekleşebileceğine dair öneriler geliştirilmektedir. Ursula Boos-Nünning'in makalesinde Almanya'daki Türk kökenli genç göçmenlerin ve çocukların topluma entegrasyonunu kolaylaştıran ya da zorlaştıran faktörler analiz edilmektedir. Entegrasyon bağlamında, özellikle yasal olarak sunulan bakım ve yardım hizmetlerinin nitelikleri, bu hizmetlere göçmenlerin erişimleri ve hizmetlerden faydalanmanın yaygınlığı tartışılmaktadır. Ayhan Kaya'nın çalışmasında, Almanya ve Fransa'da yaşayan Euro-Türklerin son yıllarda geliştirdikleri İslâmî kimliklerin içinde buldukları ülkenin toplumsal ve siyasal yaşantılarını tehdit etmeyen unsurlar olduklarının altı çizilirken, bu tür geleneksel kimliklerin yapısal dışlanma sorunları karşısında göçmenler tarafından tepkisel olarak üretildiğine dikkat çekilmektedir. Çalışmada ayrıca, günümüzde siyasal ve kültürel kimlikler olarak inşa edilen Avrupa ve Avrupalılık tanımlarının içerisinde Türkiye, İslâm ve diğer kültürel, dinsel ve etnik kimliklerin "çerçevesizlik içerisinde birlik" düşüncesi bağlamında nasıl yer alabileceği konusu tartışılmaktadır. Bahar Şahin'in makalesinde, Almanya'da yaşayan birinci nesil Türkiyeli göçmen işçilerin, sosyal refah devletinin dönüşümü bağlamında Avrupa'da yoksulluğun ortaya çıkışıyla beraber, karşı karşıya kaldıkları sorunların niteliği analiz edilmektedir. Son yıllarda Birinci Kuşak göçmenlere ilişkin yapılan bilimsel çalışmaların azlığı dikkate alındığında, bu makalenin önemi bir kez daha artmaktadır. Barbara Wolbert, kültürel bir etkinlik olarak görsel imajların üretimini incelediği yazısında, Coştum ailesinin fotoğraf koleksiyonu örneğinde, göçmenlerin kullandığı görsel iletişim araçlarının küreselleşme bağlamında sanal yakınlıkların ve yerelliğin üretimine nasıl katkıda bulunduğunu anlatmaktadır. İkinci Bölüm'ün son makalesinde ise Halil Can, Türkiye'den Almanya'ya göç etmiş üç kuşak göçmen iş-

çi aileleri üzerinde katılımcı gözlem, çok mekânlı etnografik ve biyografik söyleşi metodları kullanarak yaptığı bir alan araştırması üzerinden, Türkiye-Almanya arasında ulusaşırı aile göçüne yeni açılımlar geliştirerek, kuşak ilişkileri ve bireylerin aidiyetlerinin dönüşümünü incelemektedir.

Bölüm 3, Diğer Ülkeler: Sırma Bilge, etnik cemaat oluşum sürecini, toplumsal kurmacı (*social constructivist*) bir perspektifle, Montreal'deki Türk göçmen cemaatinin politik yapılanmasını ve kamusal alanda temsilini örnekleyen bir ulusal bayram kutlaması üzerinden incelemektedir. Bu bayram kutlaması ile göçmen cemaatlerin nasıl bir taraftan ulusa, diğer taraftan diyasporaya bağlanarak ulusaşırı bir aidiyet ve sanal siyaset coğrafyası oluşturdukları tartışılmaktadır. Aylin Akpınar, İsveç'te yaşayan Türk kadınları örneğinde, uluslararası göç olgusunu, Türk kadınlarının göç ettikleri ülkelerde kurdukları sosyal ilişki ağları bağlamında ele almaktadır. Makalede ayrıca, uluslararası göçün sosyal ilişki ağlarını nasıl dönüşüme uğrattığı, İsveç'te yaşayan iki kuşak Türk kadınının hayat hikayelerine, özellikle evlilik ve boşanma deneyimlerine bakılarak tartışılmaktadır. Elif Aksaz, Paris'in bir banliyö malikhanesinde yaşayan Türk kadınlarının gündelik yaşam faaliyetlerinin incelendiği etnografik çalışmasında, göçmenlerin dünyasına bir giriş yapmaktadır. Kadınların misafirlik ve ev işleri pratikleri üzerinden gündelik yaşamları incelenirken, kadınların kendi durumlarını nasıl anlamlandırdıkları, yine onların bakış açılarından anlaşılmaya çalışılmaktadır. şebnem Koşar-Akçapar, evlilik yoluyla yapılan uluslararası göçün niteliklerinin tartışıldığı çalışmasında, kadınların hem kültürü koruma hem de entegrasyonu sağlama noktasında sahip olduğu kilit role vurgu yaparak, Brüksel'de gerçekteşirdiği antropolojik araştırma temelinde, Batı Avrupa'da yaşayan "ithal Türk gelinlerinin" sorunları incelemektedir. Öte yandan, Asu Aksoy ise, göçmenliğin karmaşık toplumsallığını ve ulusaşırı hareketliliğini, Londra'da uydu aracılığı ile Türk TV kanallarını izleyen Türkiyeli göçmenlerle yapılan bir araştırmanın sonuçları bağlamında tartışılmaktadır. Çalışma, göçmenlerin kültürel duruşları, anlam dünyaları ve kendile-

rini ifade ediş biçimlerinde ortaya çıkan yeni unsurları kozmopolit bir perspektiften anlamaya çalışmaktadır.

Bölüm 4, Madalyonun Diğer Yüzü Türkiye: Son bölümün ilk makalesinde İlhan Tekeli, “Türkiye’nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler” başlıklı makalesine, İmparatorluk bakiyesi Türkiye’de, XIX. yüzyıl sonlarında ve XX. yüzyıl başlarında Anadolu’ya doğru yaşanan göçlerin ne denli etkili olduğunu vurgulayarak başlar. Balkanlaşma göçleri şeklinde adlandırdığı bu göçlerin ardından yazar, modernleşme sürecinde kentleşme ile birlikte Türkiye’de ne tür iç ve dış göç süreçlerinin yaşandığına değinir. Bu süreçleri ayrıntılı bir şekilde anlatan Tekeli, göçmenleri etken özneler olarak ele alır ve sürekli insan hareketliliğinin yaşandığı küreselleşme çağında göç kavramının anlamını büyük ölçüde yitirdiğini iddia eder. Yazar, ‘göç’ kavramı yerine ‘göç güzergâhları’ kavramının kullanılmasının daha anlamlı olduğunu söyler. Bianca Kaiser ise, Almanya ile Türkiye arasındaki göç ilişkilerinin tek yönlü olarak algılanmasına karşı çıkarak, Türkiye’nin transit göçmenler için olduğu kadar, uzun vadeli kalma durumunda olan göçmenler için de cazip bir ülke olduğuna dikkat çekmektedir. Kaiser, Türkiye’yi bir göç ülkesi olarak değerlendirirken Türkiye’de yaşayan Avrupa Birliği yurttaşlarının yasal, siyasal, kültürel ve iktisadi açıdan karşılaştıkları sorunların ayrıntılı bir dökümünü yapmaktadır. Tahire Erman, Ankara’da ağırlıklı olarak Alevilerin yaşadığı bir gecekondu mahallesinde yürüttüğü etnografik bir araştırmanın sonuçları üzerinden, Avrupa’daki Türkiyeli göçmenler ile Türkiye’deki gecekondu olgusunun birbirlerine karşı duruşlarının ne şekilde değiştiği konusunu ele almaktadır. Erman, bu çerçevede, özellikle iç göç süreciyle oluşmuş derneklerin yurtdışındaki göçmenlerle ve onların kurdukları derneklerle ilişkileri üzerinde durmaktadır. Elinizdeki çalışmanın son makalesinde ise Didem Danış, geçtiğimiz son onbeş yılın en önemli gündem maddelerinden birini teşkil eden transit göç konusu çerçevesinde Avustralya ve Kanada gibi ülkelere gidebilmek için İstanbul’u bir durak olarak değerlendiren Iraklı Katolik Keldaniler örneğini ele almaktadır. Danış, bu bağlamda, göçmenlerin akrabalık ve din temelli toplumsal ağları ile

bunların işleyiş Őekilleri ve göç sürecine etkilerini anlamaya çalışmaktadır.

* * *

Konferans bildirimlerinin kitaplaştırılması sürecinde pek çok kimsenin önemli katkıları oldu. Öncelikle gerek konferanslarda yer alan tüm katılımcılara ve gerekse kitap çalışmasına katkıda bulunan yazarların tümüne içten teşekkürlerimizi sunmak istiyoruz. Katılımcıların her biriyle çalışmak bizler için keyifli bir süreçti. Katılımcılar arasında biri var ki, bu kitabı kendisine adamak istedik: Nermin Abadan-Unat. Sayın Abadan-Unat'a başlangıcından bu yana Bilgi Üniversitesi Göç Merkezi'ne ve bizlere verdiği bitmez tükenmez destek için minnet borçlu olduğumuzu bildirmek isteriz. Hiç Şüphe yok ki; kendisi olmasaydı Türkiye'de göç çalışmaları bu denli hızla yol alamazdı. Sağladığı her türlü katkı ve verdiği cesarettten ötürü Hocamıza teşekkür ediyoruz. Onun varlığı, yaşam öyküsü, dostluğu, heyecanı, cesareti, merakı, soruları ve yorumları bize her zaman yol gösterdi.

Kitaba kaynaklık eden ve 24-25 Ocak 2003 tarihinde yapılan "Almanya-Türkiye Göç İlişkilerinde Yeni Gelişmeler" başlığını taşıyan uluslararası seminerin ve kitabın hazırlanması sürecinde bizlere sundukları maddi ve manevi katkılar ve belki de daha önemlisi her zaman gösterdikleri uyumlu ve verimli işbirliğinden ötürü Goethe Internationales İstanbul Müdürü Sayın Rudiger Bolz'a derin Şükranlarımızı sunmak istiyoruz. Yine aynı enstitüden Sayın Ekmel Kangal'a tüm katkılarından ötürü teşekkür ediyoruz. 19-20 Aralık 2003 tarihlerinde "Uluslararası Göç ve Türkiye - Yeni Eğilimler, Sorunlar ve Çözüm Arayışları" başlıklı uluslararası konferansın düzenlenmesi sürecinde ise İsveç İstanbul Başkonsolosluğu ve İsveç Araştırma Enstitüsünden büyük katkılar sağladılar. İsveç İstanbul Başkonsolosu Sayın Ingmar Karlsson ve Konsül Sayın Anika Svahnström'e bizlere sağladıkları keyifli ve verimli işbirliğinden ötürü teşekkürlerimizi sunuyoruz. Onlarla çalışmak her zaman büyük bir zevk bizler için. Ayrıca, yine ikinci konferansın düzenlenmesindeki çok önemli katkı ve desteklerinden ötürü

Sayın Başak Altuğ ve Sayın M. Hulki Uz nezdinde Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)'ne teşekkür ediyoruz.

Konferansların düzenlenmesi sürecinde katkı sağlayan ve çalışmalarımıza her zaman destek veren Lale Duruiz, Aydın Uğur, Sayın Şule Kut, Erol Katırcıoğlu ve Taner Berksoy'a teşekkür ediyoruz. Gülten Kazgan ve Alan Duben de bizleri hep desteklediler ve daima yanımızda oldular. Kendilerine şükranlarımızı sunuyoruz. Hiç şüphesiz, Göç Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi İdari Koordinatörü Neşe Erdilek'in bitmez tükenmez enerjisi olmasaydı bu konferanslar düzenlenemezdi. Kendisiyle çalışmak bizleri hep mutlu etti. Teşekkürler Neşe. Ayrıca, katkılarından ötürü Serim Timur'a, Sema Erder'e, Ferhunde Özbay'a, Bianca Kaiser'e, Nihal İncioğlu'na ve idari asistanlarımız Başak Tanülkü ile Tutku Vardağlı'ya da teşekkür ederiz. İngilizce ve Almanca metinlerin çevirisinde bizlere yardımcı olan Mehmet Ali Tuğtan ve Oya Memişoğlu'na da teşekkürler. Çalışmayı yayına hazırlayan Fahri Aral ve Can Cemgil'e içten teşekkür ederiz. Eminim teşekkür etmeyi unuttuklarımız oldu. Onlar bizleri affedeceklerdir...

AYHAN KAYA – BAHAR ŞAHİN
İstanbul, Ocak 2007